

Impressions de Cerdanya i d'Andorra

UN CAMPING FORÇOS

Teníem, a la retina i al pensament, com una estampa estereotipada de la Cerdanya. Una vegada, baixant del Cadí, hi férem coneixença i després, en alguna altra ocasió, ens semblà que havíem pogut eixamplar i consolidar la visió primera. Només, el nom d'aquesta terra, pel mig de la qual passa una frontera arbitrària, ens evoca un paisatge d'ègloga, suau de formes, tendre de color, animat d'una gràcia impalpable, però vibràtil. La Cerdanya era, per a nosaltres, un conjunt de delicadeses i de màgica i tímida beutat. Retornar-hi, ens apareixia sinònim de caminar vers l'encís.

Som, doncs, a Meranges. Aquest llogarret — cases rònegues amb una punta de gràcia joiosa — és un dels més enlairats de la comarca. Sota d'ell, s'esmuny sense molta fressa el riu Duran que se'n va vers el fons de la cuveta cerdana a engroixir el Segre, en les seves primeries. Les cases de Meranges miren la Valltova, però semblen atentes a les veus de més amunt; dalt dels vessants del veïnatge s'obren, en indrets diversos, els ulls cecs dels llacs misteriosos i reclosos i això sembla influir, portant un petit ambient feréstec als voltants, l'indret on s'assenta aquest petit nucli humà. Per aquest motiu, potser se'l veu mig somrient i mig sorrut. Sembla embolcallat per la gràcia senzilla de la terra cerdana i pel misteri silenciós de les altituds.

Com una pròxima prolongació seva, vall amunt, es drecen les poques cases de Girul. Riu amunt encara, la verdor suau dels prats dóna al paisatge la peculiar fesomia cerdana i li porta aquell somriure tant peculiar d'una terra com "no n'hi ha cap". Però aviat aquest to s'apaga. El paisatge es desola; els pins vesteixen els vessants, ça i lla, de seriositat; l'aigua canta en saltants estrepitosos; pertot domina l'accent greu de les solituds misterioses. ¿On és aquell encís planer de la Cerdanya, que crèiem indesprendible d'aquesta comarca? A mesura que deixem el fons de les valls, aquest país és tot un altre. Ara el veiem, més que mai, estretament parent de les altres terres pirenenques. Perd fesomia i alegria suau, per a guanyar en efecte imposant. Descobrim que hi ha dues Cerdanyes. Ens n'anem a agafar contacte amb la que ignoràvem. Però no triguem a sentir la instintiva sensació de que ens rep amb una mica de recel. Ens sembla com si entre el paisatge i nosaltres hi hagués una mena de dissociació.

Alguna cosa notem, ben aviat, que ens ha traït. Ens sembla que no som

allà on devem i que ben bé potser ni sabem on som. Volem pujar a la portella de Turé per a davallar a la cabana dels Espervers, on fer nit, i, l'endemà, resseguir la vall Civera fins al seu port i davallar a Andorra. Ara, tot el nostre projecte té aires de confusió i de cosa allunyada. El nostre camí, que havia començat bé, es perd entre pins i mates de nerets i ens embarranca. A la ventura, però, assolim un collet, continuat per un ondulat pendent, tot verdejant; enfront, encara, s'eleva la serra amb una certa majestat desdenyosa. Un ramat hi pastura tranquil·lament, però sense pastor. La nostra perplexitat s'imposa, però no ens dóna llums. La natura, per si sola, no ens pot proporcionar clàries orientadores. Els mapes, pobre representació de la terra magna, no se'ns apareixen gaire més eloqüents, i això que àvidament els demanem ajut i auxili.

Però, gairebé sempre, tota tribulació és il·luminada per alguna guspira d'esperançador salvament. També la nostra perplexitat és deixondida. Dalt de la serra, com si sortís a escena, apareix una vacada. Les bèsties, amb llur pas calmi i llur posat abstret, s'acorrueu vers la nostra direcció; semblen dirigides. Pugem al seu encontre i veiem que un pastor de mitja edat les acompanya. De seguida suposem que aquest home podria ésser el nostre ajut providencial. Però la joia és curta. El pastor no és de la terra i fa poc que l'habita. Només pot indicar-nos on s'escau la portella de Turé, ben a la vora. Però no sap on és la portella de la Coma de Boc, ni on radica la cabana dels Espervers; ignora tot allò altre que li demanem i que podria orientar-nos vers els nostres objectius. Només ens podria indicar, tot recomanant-nos-la, on cau la cabana dels Engores, perquè — ens diu — “ací el sol, en pondre's, prepara nits fredes i convé recer”. Però, ja que som a la portella de Turé, preferim continuar la ruta planejada, baldament deixem enrera una marrada considerable.

El dia comença a declinar. Es percep, o perquè som vora la carena o perquè el sol ja se'n comença a anar, un inici de fresqueig. Sota de la portella, ens sembla que hem de seguir per l'esquerra i emprenem una fatigosa — i es diria inacabable — pujada vers la carena. El nostre pas deu ésser lent o el sol va massa ràpid vers la posta. Quan hem guanyat un collet, situat a l'esquerra de la portella, no tenim perspectives que ens orientin ni la nostra intuïció s'aviva en la contemplació del paisatge, que la llum minvant omple de gravetat misteriosa. Sota d'allà on ens trobem s'obre un ample barranc; al seu fons serpenteja una cinta blanca, corrent d'aigua o camí salvador. Una ombra de pessimisme ens hi fa adreçar sense moltes esperances. I com era de témer — la cinta era massa ampla! — ens trobem vora una aigua corrent. Les ombres anaven, poc a poc, poblant el fons del barranc i les altures pròximes; cada vegada en queien en major nombre, per a fer-nos més difícil la situació.

En un petit aixecament de roques cerquem un resguard, que no apareix. Després, en un lloc de llenya abundant, no sabem trobar sinó unes poques braçades de ramatge mort. I només la nit ve a acompanyar-nos. Vora una foguera anèmica, que no durarà massa de temps, i cercant un refugi precari en algun clot de la roca, on poder-nos arraulir, ens disposem a passar una nit, que algú després, amb encert, qualificarà de "toledana". Es gira un ventet geliu i la temperatura perd graus a cada moment. El nostre estatge imprevist té per parets l'obscuritat i per sostre un límpid mantell brodat d'estels. El temps allarga les hores amb una extensió que apar refinada. El nostre resguard precari en els clots de la roca—més que precari, absent—no ens és prou propici per a fer-nos oblidar, en un son benèvol, que una hora té una colla de minuts i que cada minut està compost per una altra colla de segons. Per fi, després d'una congoixosa espera, dalt del carenar d'on havíem davallat comença a veure's una mica de claror difusa, que després s'accentua. La claror, però, és platejada. Surt la lluna i sembla que ens somrigui entre irònica i triomfal. El temps continua transcorrent amb lentitud i ens va ensenyant, per si no ho sabíem, el que és la contrarietat i una punta de sofrença.

A LA RECERCA D'UN DESTÍ

La claror del dia ve que arriba. Una gran foguera encesa amb llenya que pertot se'ns brinda ens preserva d'una matinada fredíssima. El sol, molt poc a poc, va daurant amb tons tènues els alts dels vessants. Un somris tímida s'insinua per la vall. Ens sembla, tot el conjunt, una mica familiar, com a "nostre". Però on adreçar, per a sortir-ne, els nostres passos? Cap camí ni cap sendera, ni rastre d'ells, no ens ofereix la gentilesa d'un convit. No volem retornar allà on hem vingut, però les altres direccions no ens tempten amb cap avantatge. Per si la carena oposada ens pogués oferir alguna clarícia, decidim d'enfil·lar-la. El sol ja comença d'animar-ho tot amb un esclat suau.

El cap de la nova carena no ens ofereix, de moment, sinó una grata catifa verda, de vellut finíssim. Enfront, s'eleva unes altes muntanyes, serioses i altívols, i, dessota, hi ha una vall molt profunda. ¿Seria el riu de la Llosa i, entre aquelles muntanyes, hi hauria el port de Vall Civera, que ens havia d'haver obert el camí d'Andorra? Seríem?... Optem per carenejar. La catifa verda, suau i magnífica, s'allarga davant nostre.

En una lleu depressió de la serra, ens sembla que un senderó davalla al fons de la vall, però ens proposem, encara, resseguir la part alta. Aquesta s'enaspra; deixem enrera la verdor grata i un roquer, retallat, se'ns presenta davant. Ens ve curiositat per veure, abans d'assolir el roquer, què hi ha a l'altra banda de carena. A la vista, se'ns ofereix el paisatge misteriós i esquerp

d'un cercle lacustre. L'aigua dels estanys, de dalt estant, té tons negrosos i blavencs, als quals el color fosc de les roques dóna encara més obscuritat. No sembla que, per aquell costat, hagi de venir-nos la salvació. Però veiem que una ombra de sender hi baixa i aquest ja no el menyspreem; ens en servim. A més a més, el so d'unes esquelles ens fa esperar la possible existència d'un pastor, i els informes que un pràctic ens pugui proporcionar ens seran preciosos.

Però, vora els llacs, no hi ha pastor ni sendera. Per a fer alguna cosa, davant la incertitud, decidim seguir l'aigua que surt del cercle i que una vall o altra començarà. Això, aviat, ens posà un caminet als peus. I el caminet ens transportà a Meranges, el nostre punt de partida.

Venim, doncs, dels Engores, que és, com la portella de Turé, camí d'Andorra i retornem a Meranges, com si res no haguéssim començat feia dos dies. El retrobament del petit poble cerdà només ens fou alegre per una cosa: perquè hi podríem trobar un acolliment que no fóra, ni de lluny, el camping forçós del dia anterior.

EL CAMI RETROBAT

Fer, en un lapse molt petit de temps, una mateixa ruta, comporta, almenys, en la repetida, una mecanització. El contacte primer amb un paisatge desperta la sorpresa i facilita l'admiració. Si s'hi torna l'endemà, com que hom ja està preparat, passarà pel lloc conegut amb una certa displicència. Farà la ruta de manera gairebé inconscient, automàtica, perquè no sentirà aguts crits d'atenció.

Haviem perdut, doncs, els nostres dos primers dies i estàvem condemnats a perdre, per a un resultat emocional, part del tercer, puix que tornariem vers els Engores. Però llavors es verificà un fenomen insospitat: fou quan "descobrírem" la part superior de la Valltova. El dia abans, amb inversió explicable, degué ésser quan la resseguírem, atuits pel desconcert, mecànicament. O potser, també, per allò que es diu que una vall té dues fesomies, segons es faci de pujada o de baixada, ara el paisatge ens corprenia. Ens semblava trepitjar una terra nova i que ens influïssin, per primer cop, els seus encisos.

Som altra vegada als Engores i aquell cercle lacustre, de fortitud modesta i com si volgués iniciar un somriure, ens acull de nou. I, dels Engores, altra vegada a la portella, l'altre dia ignorada, de la Coma de Boc i els nostres peus poden retrobar la flonjor de l'encatífat verd i suau de dalt de la serra. Aquell petit senderó que, a l'altra banda de la portella, s'abocava a un barranc, i del qual la nostra inconsciència féu escarnot el dia abans, ara ens menaria, més o menys dòcil, vers el planell dels Espervers i les seves cabanes.

La davallada es verifica entre una magnificència de mates de nerets florits, que semblen encoixinar el vessant.

La ribera de la Llosa, que s'escola sota, coneix un paisatge de gran fortitud. Està encaixonada entre alts vessants, que mostren una grisa nuditat o són ombrejats d'avets; el to dels encontorns és esquerp. Hom diria que es troba en un lloc arrecerat del món, perdut en l'oblit dels homes i de les coses. Vora la desembocadura de la vall Civera al riu de la Llosa, hi ha un petit planell, vellutat d'herba, que sembla un intent de joia enmig d'una seriositat total. S'hi alcen dues cabanes de pastor, una servint de vivenda i l'altra de dormitori; semblen aplanades per algun infortuni. D'aquest planell arrenquen tres o quatre caminets. Però ni aquest ratllat de senders, denotant un tràfic, ni el posat alegroi de la planeta, no poden desfer la impressió d'arreconament isolat que la ribera de la Llosa proporciona. El planell i les seves cabanes són dits dels Espervers, i el nom els escau. Almenys explica la deshumanització del lloc, a posta per a viure-hi aus feréstegues, no pas persones.

Però un pastor hi habita al bon temps i ara, amb el tose personatge, s'hi està un ciutadà amic de les muntanyes. Amb aquest xicot trenem una conversa curta. De poca estatura, però embrunit i denotant fortitud muscular; vestit amb poca roba — samarreta vermella i pantalons curts — és el nostre interlocutor d'una estona. Fa uns dies que s'està ací i ressegueix les muntanyes; acabarà aquest contacte a Andorra. Parla el castellà tou i suavitzat que és peculiar als americans; ens diu després que és fill de Cuba. Es veu que coneix bé el país, perquè, baldament no somrigués gens, se li notà com una expressió irònica, en saber on nosaltres pensàvem finir la jornada.

La vall Civera, que acaba als Espervers, és tota emboscada. L'aigua, baixant adalerada, canta entre els arbres seriosos. Pels alts, el bosc deixa, a estones, lloc a planells encatifats, meravellosos d'un verd suau; a vegades, en aquestes petites planes, l'aigua s'estanya. Entorn d'elles, hi ha alçada una diadema de cims, en el vèrtex de la qual s'abaixa el port de Vall Civera.

De la cabana dels Espervers surt un camí clar i concret, però a vegades li agrada desaparèixer i costa de retrobar-lo. Això se'ns va tornant com a característic de les terres que anem coneixent; potser és una tretxa per a repel·lir-nos. Però la nostra tenacitat no es deixa vèncer i ens fa possible d'arribar a l'alt port de Vall Civera.

El panorama, dalt d'ell i de cara a les valls d'Andorra, és un embull enorme de muntanyes. Pròxims, es veuen els estanys de Furcat, que semblen mirar-nos amb una certa hostilitat, i el pla de l'Inglà, que se'l diria insinuator d'un somriure ben acollidor. Ens proposem resseguir la vall del riu Madriu, que comença al port i que és tota una meravella de tons i d'aspectes.

El pla de l'Inglà mostra una gràcia suau i tímida, que l'hora tardana accentua. Després, el gran i espès bosc del Serrer, encaixonat entre unes aspres

muntanyes, ditejades de congestes, sembla un indret de feréstec encís; en sortir-ne, però, pertot es veuen jaure grans soques, tallades de poc; alguna cabana de carboners — una ens serví d'excel·lent refugi —, parla, encara, de quan aviat aquest bosc, que es diria amagatall d'esperits de rondalla, només existirà en el record dels que l'hem conegut.

Després del bosc, la vall sembla més alegre; l'aigua canta amb més desprendiment. No triguen a veure's unes bordes — som en terra habitada, després d'hores i hores, de no veure gairebé persona nada — i, en acabat, vénen dos petits poblats: Ramió i Entremesaigües, exigus aplecs d'uns casinyots al mig de la vall. El paisatge és més amorosit, més impersonal, però no decau en bellesa. Només el camí — ara ample i transitat per cavalls que condueixen les soques que al bosc jauen, no pas abandonades — amb el seu desnivell sobtat i el seu tapís incòmode de pedregam, no permet d'acabar de contemplar amb deteniment aquesta vall del riu Madriu, meravella de meravelles.

Allà baix, es veuen les cases de les Escaldes, l'estació termal i turística de les valls d'Andorra. Allí ens espera un sol tòrrid, una quitxalla amb insistent propaganda d'hotels, gent i gent, autos que van i vénen... I això, baldament sembla rar, fa enyorar el pur contacte amb la naturalesa aspra i solitària, tot just acabat de deixar.

L'ACTUAL VALL DEL BALIRA

Les valls d'Andorra van essent intervingudes pel modernisme i l'industrialisme. La fesomia del seu paisatge està en vies de canviar. Els aprofitaments hidroelèctrics, amb les seves instal·lacions, els seus edificis i els seus treballs, van donant aires nous al petit poble, que abans era tosc i agrest. I, també, una carretera, definitivament enllestida, ressegueix tota la vall del Balira i sembla que esbatani, per dos costats, el territori abans reclòs del país. I, potser coincidint amb tot això, la gent andorrana ha sentit ara una pruija incontenible per a democratitzar la seva vida política. I juga a fer revolucions! Nosaltres, però, no percebérem cap enrenou; a les Escaldes només hi havia una ebullició d'exploració estiuejant i turística.

En ésser a Ramió, tot davallant pel curs del riu Madriu, havíem pensat de pujar al coll de Jubell i anar al llac d'Engolasters, que tothom assenyala com un lloc dels més bells i pintorescos d'Andorra. Però no ho férem. Segurament que un secret instint ens desvià el pensament. A les Escaldes ens digueren que el bell llac havia estat eixugat i que la seva sola es pavimentava amb ciment, perquè després s'aprofitaria, com a bassal, per a produir un saltant d'aigua i energia elèctrica. No és, doncs, estrany que, davant d'aquestes

transformacions de la naturalesa que els havia estat familiar, els homes es sentin remoguts per delits de transformació i llur regisme polític ancestral ja no els escaigui massa.

La nova carretera passa per pobles enfeinats, en moviment. Tenen poques cases, i no sabem on deu anar a raure la superpoblació que els treballs hidro-elèctrics ha portat a Andorra. Però aquestes poques cases no semblen perdudes en la pau silenciosa de l'alta muntanya. Sota un sol dardejant, els pobles andorrans es diria que estan lliurats a la feina; tenen el moviment que mostren les viles o els llogarrets els dies de festa major o de fira. Una nova vida, doncs, circula, a la vall principal, aparellada a l'aigua del Balira, que s'escola, però, com si res de nou no hagués advingut.

No ha passat, en efecte, res de nou per aquesta naturalesa imponent i grandiosa. Les muntanyes tenen igual aire de majestat ara que llur flanc és ratllat per una carretera que els porta turistes per a embadalir-s'hi, com quan només coneixien febles caminets transitats pels contrabandistes o pels pagesos andorrans. Carretera amunt, en la proximitat del port d'Envalira, la nota moderna minva fins a exhaurir-se i es torna a estar envoltat de paisatge agrest i imponent.

El poble de Soldeu allarga les cases negres i rònegues per damunt de la carretera. Es pintorese, bell i plascèvol: es diria una estampa supervivent de la vella Andorra. Marcel Chevalier en diu un *hameau* poc acollidor, però nosaltres hi trobarem un bon sopluig i una taula passadora.

Les cases d'aquest llogarret són posades sota el port Dret. La distància que els separa és unida per un sender conegut pels contrabandistes. Travessa unes terres solitàries, però embolcallades de gràcia. Tornen a isolar dels homes dins la naturalesa i s'hi reprèn el contacte amb la muntanya aspriva. El veïnatge del port Dret és tot encatifat d'herba curta. Travessant aquesta alta depressió s'entra a la vall de l'Ariège, en terres del Llenguadoc, però també en aires de solitud. El començ de la vall de Sant Josep és d'un encís dolç i abandonat.

EN REGIM DE TEMPESTA

El poblet d'Hospitalet és bell i acurat. Té una bonica aparença i, com tots els pobles sotmesos a l'administració francesa, mostra un aspecte ordenat i modernitzant. Aquest aire de renovellament s'acorda amb el paisatge, sense desentonar-hi gota. No sembla pervingut, sinó mantingut a través del temps. ¡Quin altre aspecte no tenen els pobles sotmesos a l'administració espanyola! Són rònecs, abandonats, poc atractius. En un dels pobles de la part cerdana que ha romàs lligada a l'estat espanyol, un home de la terra ja ens manifes-

tava el contrast de les dues Cerdanyes: "A la banda de França — digué — els pobles són uns altres; s'ha tingut compte que res no els faltés i que anessin endavant. No pas ací!"

Hem entrat en aquest llogarret llenguadocià, on la gent entén la parla nostra, empenyuts per la pluja. Només semblava una ratxada, però a l'altra banda de la foradada de Pimorens — que ens retorna a la Cerdanya — la ratxada es repetí. El cel, però, va aclarir-se en acabat i ens permeté de marxar de Porter per adreçar-nos al llac de La Nos, des d'on l'endemà pujariem al Carlit, el gegant cerdà, que Jacint Verdaguer compara amb una canya. Gairebé al final del camí ens esgarriem i la pluja retorna. Sort que ens trobem amb una "maisonnette de bergers", que ens acolleix; la nit és pròxima i la pluja — a estones desfermada, a estones apaivagada o deturada — es va barrejant amb la foscor.

L'endemà fa un dia clar — amb un cel com a descolorit — i, tot i costant-nos, podem retrobar el bon camí, que és acusat i segur. Va portant-nos vers us paisatge fort i imposant. Passada la cascada de La Nos, hom sembla perdut en un lloc desert i abandonat. Després d'un revolt, s'és de cara al gran estany de La Nos, vora el qual s'arrauleix la cabana del pescaire. El Carlit ens esguarda amb un posat majestàtic, però amable. Hom diria que és un sobirà, amb mantell i ceptre, paternal i comprensiu. No podem adreçar-nos-hi, ara. El temps ens ha jugat la mala passada de fer-nos arribar tard a aquest indret, habitual lloc de partida. Li donarem, però, la volta per la base i sortirem de les ribes de l'estany per la portella de la Grava. Costa, amb tot, d'arribar-hi; hom diu que el gran llac de La Nos té un perímetre d'uns sis quilòmetres.

La portella de la Grava ens fa deixar altra vegada la Cerdanya, i entrem al Conflent. Les seves dues cares, però, tenen una gran i magna fesomia. La banda que dóna al Pradet, sobretot, és d'una fortitud que impressiona i deprimeix. Hom sembla engolit per la severitat que emergeix del paisatge i es diria que ha desaparegut, com a subjecte. Uns cavalls que pasturaven vora l'estany del Pradet semblaven cohibits per la grandesa del paisatge. Dalt d'aquest port, però, el cel s'havia tornat a omplir de núvols pomposos, que en alguna banda s'allisaven i s'ennegrien. En davallàrem, sota un cel amenaçador; a vegades, però, s'esqueixava en algun indret i, mostrant una mica de blau, semblant que pels alts s'hissés un gallaret d'esperança.

Vora les Branques, indret on el riu corre en petits cursos destriats, que adés s'ajunten, adés es separen i en un terror cobert de molleres, dissimulades per la molsa, trobarem un home que se n'anava, amb un matxo, a pescar a La Nos. Després d'un lleu bescanvi de paraules, es desfermà la tempesta com a rúbrica del nostre comiat. Estàvem a una hora, almenys, d'unes cabanes i la tempesta, cada moment que passava, provava d'intensificar-se. En aquesta via progressiva, a l'aigua impetuosa, aviat es barrejà pedra, i de bon tamany. De

seguida, la pluja esborrà el paisatge i ho inundà tot. Els trons, que retronien, per les altures, amb espetec formidable, acompanyaven la fúria de l'aigua, que es despenjava violenta i tenaç. Els senderons eren convertits en rees cabalosos; la molsa, en una esponja xopa. Els bous i cavalls, que pasturaven a la vall, es prengueren les primeres manifestacions de la tempesta amb una certa resignació passiva, però, després, cada collada emprengué una cursa enèrgica i espaiada. Aquest indret de les Branques és conegut com a desorientador i el C. A. F. hi ha posat mollons indicant la direcció bona. Sense veure res, només enduts pel neguit de sotstreure'ns de la pluja engolidora, arribàrem, sense marrada, a les cabanes que hi ha sobre el gran llac de les Bulloses. La tempesta, però, ja cedia. Amb una mullena que es filtrava fins a dins dels ossos, cercàrem el refugi i, gairebé sense elements, encenguérem foc, cosa que en aquell moment constituïa la nostra fretura més urgent.

Altra vegada el cel s'aclarí i això va permetre que poguéssim fer el camí del bosc de les Bulloses, indret que sembla privilegi de fades. Els arbres hi són alts i espesos i amb prou feines permeten de veure bocins del cel que hi ha sobre o del llac que es va vorejant; a terra, entre la bella arbreda, s'estenen coixins de nerets, abundantament florits. A vegades, el pinar s'aclareix i deixa lloc a un petit prat d'herba alta i d'un verd tendre i fi, per sobre del qual emergeixen floretes blaves i grogues. Hom diria que transita per entre un decorat de teatre, en el qual l'escenògraf s'hagués excedit en primorositats.

Al capdavant, som a les Bulloses i deixem el bosc magnífic. Veiem el gran estany — immensitat d'aigua —, però descobrim la seva trampa: el barratge que l'ha creat, puix que abans d'ésser construït aquest mur de contenció, la gran extensió aquosa d'ara només era un conjunt d'aiguamolls. En baixar als establiments que hi ha vora el barratge, desapareix la sensació d'alta muntanya, baldament els nerets, pertit florits, ens puguin dir que som encara a molts metres d'elevació.

Ens encaminem al mont Calm per a davallar a l'ermitatge de Font Romeu. En assolir el seu pla encatífat, no veiem res per la banda de la Cerdanya, puix que una boirada densa ho emboïlla tot. Això ens farà caminar a l'atzar i només la providència ens pot menar a destí. Amb l'ajut d'un pastor benivolent prenem la direcció fixa. I valenterosament ens anem enfonsant dins la boira. Anant d'ací i d'allà, creient ara tenir la bona direcció — sentim, pròxim, un tocar de campanes — i després semblant que està perduda, anem donant passes i més passes. A la humitat de la boira, s'afegeixen després una plugeta menuda i la fosca. En apropar-se les tenebres, la boira va cedint, però, debatent-nos en la foscor, el nostre desori creix. Què passarà? Una punta d'angoixa ens domina. No creiem poder passar la nit en soplug, però la perspectiva de veure-la transcórrer entre una plugeta penetrant no és cosa per a fer-nos somriure. Donem passes i passes, fins a l'exhauriment. Trobem, al capdavant,

un sender batut i ens n'apoderem. Però n'hem trobat tants, abans, i han acabat per perdre's i no dur-nos enlloc! Tot seguint-lo, destriem, a l'esquerra, una claredat. No és un llum, ni sembla una il·luminada finestra oberta. Però ens hi adrecem, al dret, sense saber bé on posem els peus. En ésser-hi prop, veiem que som a un poble. Però ens adonem, de seguida, que no és un poble sinó el recercat ermitatge de Font Romeu. L'optimisme sà i valuós torna a ésser amb nosaltres.

L'endemà, la nostra decisió ens diu que anirem al Puigmal i a Núria. I per això ens adrecem a Er, el gentil poble cerdà, El cel no és, però, aclarit; hi ha esteses grans nuvolades, sobretot vora els cims. Però ens recobreix una mica de confiança. I amb aquest abrigall pugem fins al coll de Segalera, on hem de deixar-lo. Els núvols s'han unit i s'ennegreixen. Comença un ruixat. La pluja no s'intensifica, però els llampecs ziga-zaguegen a dreta i esquerra; un d'ells s'efectua a poca distància i la seva llum viva produeix un estrany efecte entre la grisor del temps. El tro atabala, en un soroll llarg i continuat.

Emprenem una marxa vertiginosa fins al refugi de la Font del Segre. En ésser-hi, la tempesta ha minvat molt i sembla que el cel vulgui aclarir-se. La vall on s'inicia el riu Segre s'apregoneix als nostres peus amb un inici de somrís. En ésser vora el coll de Finestrelles, a les envistes de Núria, la pluja torna, petita i fina, i no para fins que tenim habitació al Santuari i hi som instal·lats. Llavors, tots els núvols van marxant, el cel es mostra intensament blau i el sol besa goludament les muntanyes. La gent surt d'allà on era entaforada. Semblem ésser en una tarda de festa.

NURIA O EL DESENCIS

Tots els indrets d'alta muntanya que s'han volgut adaptar al confort i a la facilitat del viatger corrent només solen produir l'efecte d'una inversió de termes. El viatger còmode i ingenu anirà a aquests llocs per veure l'alta muntanya, amb les seves característiques especials i no la trobarà; allà on volia paisatges nous i condicions desconegudes només sabrà trobar tot allò que havia deixat enrera: una bona cambra, camps de golf o pistes de tennis, una taula ben proveïda i ben servida, una tertúlia més o menys amable, un ambient burgès. Tot el que havia d'aparèixer-li aspre i tose ja hi és, però sembla postís. Les mates de nerets es dirien plantades en indrets estratègics, retallades i apariades per un jardiner; els prats, semblen sembrats i entretinguts, perquè puguin mostrar un herbei vistós i presentable; el bosc i els cims de les muntanyes fan l'efecte d'artificiositat decorativa. Tot allò que representa confort sembla sòlid i natural; la resta — el que és natural de debò — es diria el marc arrodonidor, i per tant arranjat i fet a posta, del que és a servei de la comoditat turística.

Quan s'arriba a Font Romeu, després d'uns dies de trepitjar muntanya de debò, us sembla retrobar l'ambient ciutadà, però elevat a un alt grau; acudiu, després, a la Núria del tren elèctric, del restaurant elegant i de la terrassa d'estiuejants i ja no us recordeu de l'estampa de la vall, de només cinc anys enrera, i us sembla que no sou al cor del Pireneu. I en aquests llocs, la gent ciutadana sap sentir-se a muntanya? Es cert que l'home, a vegades, queda content amb una mica d'il·lusió i d'esforç mental. Sacrifica el tracte de les sensacions i les emocions directes, mentre pugui conservar la comoditat i la blanor.

La vall de Núria ha progressat. Les dependències del santuari s'eixamplen i creixen. Es probable que la Verge, antigament "voltada de soledats", vagi coneixent la companyia d'un formiguer humà, cada dia major, al qual, però, no importa res tot el que el volta. (A Font Romeu veiérem com es deia una missa sense ni un fidel que l'oís i a Núria presenciàrem un rosari amb una assistència exígua).

A la vall, abans amarada de silenci abstret, ara es sent, de tant en tant, un xiulet d'estridència apagada. Es el tren de fira, que a vegades ve i altres se'n va, amb pausa remarcable. La gent, des de la terrassa del Santuari, el mira com una distracció que priva d'avorrir-se totes les hores del dia. En aquesta terrassa, protegida per unes grans vidrieres, segons com, es veuen dues o tres persones velles i apagades; acosten entre elles unes cadires de vímet i proven de trenar una conversa en xiuxiueig. A l'hotel o al cafè, els cambrers impecablement vestits d'smoking, esperen uns clients que no sempre acuden en bon nombre; les taules són alegrades amb un pomell de nerets, que volen dir als concurrents que no són a un hotel de ciutat, sinó entaulats a molts metres d'altura, però fan l'efecte de flors de drap. La gent que sojorna a la vall, i que té l'obligació de fer alguna cosa, va mandrosament a l'antiga ermita, a la font de Sant Gil o a la seva cova, a la creu d'en Riba o prova d'enlluernar-se contemplant els cims.

Núria va perdent el caràcter de recòndit lloc de pau i de devoció. Es un indret que proven de convertir en mundà, i només ho aconsegueixen, cosa pitjor, a mitges. De bon matí ens n'anàrem, després de passar-hi una tarda i una nit. Quan sortírem, una família pagesívola s'estava seguda en un replanet situat dalt d'un petit vessant i, sobre l'herba, tenia estés un tovalló amb elements per a esmorzar. Un home brandava triomfalment el porró, mentres dues noies pujaven a reunir-se amb l'altra gent; ajudades per sengles bastons, hom diria que feien l'esforç d'una gran ascensió; la una, però, tenia esma, encara, per a cantar, a tot crit: "Roberto, Roberto!". Després, passaren tres excursionistes, amb pobre equip, però molta presopopeia, i agafaren la direcció de Nou Fonts o de Nou Creus. Al cafè, els cambrers endormiscats, tenien poca sensació del que feien. Els estiuejants, que la tarda anterior voltaven entorn del Santuari, ara no es veien; devien dormir beatíficament fins a migdia.

Haviem estat tres vegades a Núria i sempre ens n'anàvem amb una secreta recança al pit. Tornar-hi, era com una aspiració contínua. Ara ens sembla no haver-hi estat una quarta vegada i l'antic desig se'ns ha esvaït en desencís.

UNA HORA I MITJA A RIPOLL

Anàvem deixant les muntanyes enrera. Aquelles muntanyes del Pireneu, que els catalans solem estimar tant i que, com diu Massó i Torrents, tenen un nom màgic. Però màgic per l'efecte que ens fan, per l'emoció que ens promouen. Els homes de la Catalunya Nova les estimen, tot i tenint-les llunyanes, tant o més que els catalans del Llobregat enllà. Aquesta devoció que els catalans emotius sentim pel Pireneu potser és producte de ressons atàvics. "Tots davallem de la mateixa alçada" — ha dit Maragall; tots, en efecte, descendim d'aquells homes que l'empenta sarraïna reclogué al Pireneu i d'on baixaren per a reconquerir la nostra terra i per a bastir, després, la Gran Catalunya de les tres branques. Pirenencs d'origen, baldament la nostra sang s'hagi barrejat, estimem les muntanyes altes i belles, que van eixoplugar i protegir els nostres avantpassats.

Per això volguérem acabar a Ripoll la nostra visita; aquesta vila que és bregol de la nostra nacionalitat, és un bell colofó d'una estada a muntanya. Allí els catalans pirenencs posaren la primera pedra d'una gran nació que fou i que encara pot ésser. Volíem lligar els dos noms — el de la serralada i el de la vila històrica — en el nostre comiat.

El dia que arribàrem a Ripoll era diumenge, jorn de mercat; la vila bullia d'animació. Les botigues, moltes i ben presentades, eren obertes; es veien els carrers atapeïts de gent; els cafès estaven plens. Hom s'hauria cregut en un poble gran. I la vila de Ripoll, demogràficament, és modesta. Però el fet d'ésser cap d'un mercat, li encomana la vida i el moviment amb què se'ns apareixia.

Amb una mica d'emoció travessàrem la bella portalada del seu monestir, la qual ha estat qualificada per algú d'arc de triomf, aixecat pels nostres avantpassats, a la religió. Es de les poques coses velles que resten de l'antic monestir, que uns inconscients — com els nostres inconscients d'Scala-Dei, de Santes Creus i de Poblet — aterraren, per deshonor nostre. Gairebé tota l'església és feta nova, però produeix una verídica impressió d'obra antiga. Dins aquesta església es respira un pujat ambient medieval, de meravella arcaica, com en pocs altres llocs hem percebut. Davant d'aquesta restauració tan intel·ligent, hom fa, mentalment, catalans d'honor Mossèn Collell, el bisbe Morgades i Elies Rogent, als quals principalment la devem.

Passejant pel claustre que fa costat a l'església i en el seu interior vam

sentir renovar-se dintre nostre tota l'emoció catalana que ens mena a pensar en el nostre passat nacional. Aquestes pedres dels vells monuments tenen més força evocadora que la pàgina més magistral d'un historiador. Parlen a l'ànima directament i sense enfarfeccs.

Vora el monestir, tocant-ne les parets, allà on hi havia la bellíssima església de Sant Pau, hi ha el museu folklòric de Ripoll, altra mevarella. Complet, ben instal·lat, ben orientat, ben atès. Allí reviu tot el Ripoll i tot el Ripollès que han estat. No són sales fredes, amb instal·lacions més fredes encara. El passat hi batega, i completament. Hi ha la vida antiga de la vila, la de pagesia, la dels pastors. A cada sala que es porta el pas, l'admiració del visitant creix una mica més. Tot està atès amb una intel·ligència i amb una gràcia, que denoten un gran amor i una excellent perícia. Però en un poble petit, qui ha pogut fer el miracle de salvar tanta cosa de l'oblit i de la destrucció, i de valorar-ho en una instal·lació modèlica? Un nom se'ns acut de seguida a la memòria, el de Tomàs Raguer, antic excursionista i català benemèrit, al qual es deu aquest museu admirable. Ha estat un fervor, no pas un interès personal, qui ha pogut produir aquest miracle, que cal assenyalar a tots els catalans.

La restauració encertada del monestir i les seves relíquies, el museu admirable i el traüt de la vila, que ens fan admirar el poble de Ripoll, no ens deixen recordar que, en el breçol de la nostra nacionalitat, existeix una "plaza de toros". Amb tot, una conversa sentida al tren, ens innova que enguany també hi haurà "toros" a Puigcerdà i que, en ambdós pobles, això es fa a honor dels francesos, que, àvids d'espanyoleria, s'accontenten a gustar-la a les viles pirenenques. I deu ésser per aquella mateixa cànvida avidesa que a les botigues de records d'Andorra la Vella i de les Escaldes hi ha exposades vistoses "castañuelas". Com que Andorra és límit d'*España*, les "castañuelas" són un doble "record".

En ésser als claustres de l'antic monestir de Ripoll, pujàrem al campanar. De dalt estant es veia tota la vila i molta extensió de terra. Les muntanyes del Pireneu encara eren pròximes; algunes se les veia ditejades de neu. Quan les contemplàrem, baldament hi fos fresca la nostra petjada d'aquests dies, no ens deixaren indiferents; al contrari, els haguérem de dir mentalment i amb tota efusió, no pas adéu-siau, sinó "a reveure".

J. SANTASUSAGNA